

4. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1917. 427 с.

Ключові слова: правосуддя, цивільна справа, спрощене провадження, процесуальна форма, судові документи, судовий розгляд.

Ключевые слова: правосудие, гражданское дело, упрощенное производство, процессуальная форма, судебные документы, судебное разбирательство.

Key words: justice, civil case, simplified procedure, procedural form, court documents, judicial proceedings.

КОРОСЬД СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*Приватний вищий навчальний заклад «Університет Короля Данила»,
завідувач кафедри цивільного права і процесу,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ ЗАЯВ (СКАРГ, КЛОПОТАНЬ) ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Повернення судом заявнику (учаснику цивільної справи) поданих ним в суд документів (позовних заяв, інших заяв, клопотань, скарг, апеляційних і касаційних скарг тощо) з передбачених законом підстав широко поширена процесуальна дія суду в цивільному судочинстві та давно відомий цивільному процесуальному праву процесуальний інститут. Зазвичай судом повертаються позовні заяви (апеляційні і касаційні скарги) у зв'язку із не усуненням їх недоліків та з інших передбачених Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) формальних підстав. Поряд із поверненням заяв (скарг, клопотань), в цивільному судочинстві застосовується інститут залишення заяви без розгляду, якому в юридичній літературі присвячено більше уваги [1], проте не було розкрито співвідношення цих двох процесуальних інститутів, адже новий ЦПК (в редакції Закону від 3 жовтня 2017 року):

– в одному випадку в якості процесуальних наслідків відмови в розгляді відповідної заяви (скарги, клопотання) передбачає одночасно як залишення заяви без розгляду, так й повернення заяви, без визначення відмінностей в підставах застосування цих наслідків (наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 44 ЦПК якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право *залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання*; згідно з ч. 2 ст. 492 ЦПК якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів або заявник відкликав заяву про відновлення втраченого судового провадження – суд своєю ухвалою *повертає заяву або залишає її без розгляду*, якщо провадження було відкрито);

– в іншому випадку взагалі передбачає таку процесуальну дію, як «повернення заяви без розгляду» (наприклад, згідно з ч. 6 ст. 170 ЦПК у разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя постановляє ухвалу *про її повернення без розгляду* не пізніше двох днів з дня її надходження до суду; згідно з ч. 4 ст. 183 ЦПК суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, *повертає її заявнику без розгляду*; відповідно до ч. 5 ст. 466 ЦПК у разі неподання вказаних документів клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду *повертається без розгляду*, про що судом постановляється відповідна ухвала; згідно з ч. 4 ст. 475 ЦПК заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною третьою цієї статті, *повертається без розгляду*);

– в третьому ж випадку ЦПК передбачає, що заяви (позовні заяви, апеляційні і касаційні скарги) просто «повертаються» особі, яка їх подала (наприклад, ч. 4 ст. 117, ч. 9 ст. 153, ч. 2 ст. 171, ч. 3 і 4 ст. 185, ч. 3 ст. 194, ч. 5 ст. 357, ч. 4 ст. 393, ч. 7 ст. 454, ч. 6 ст. 455 ЦПК).

Наукові публікації, присвячені процесуальному інституту повернення заяви (скарги, клопотання) в цивільному судочинстві, які були б опубліковані після набрання чинності новим ЦПК, не зустрічаються. Попередні ж наукові праці стосувались передусім питання повернення саме позовних заяв (зокрема, в аспекті реалізації права на позов). Водночас підстави повернення інших заяв (скарг, клопотань) не вивчалися, їх порівняльна характеристика залежно від виду конкретної заяви (скарги, клопотання) не проводилась.

Варто визнати, що процесуальний інститут повернення заяв в цивільному судочинстві не обмежується поверненням лише позовних заяв (апеляційних і касаційних скарг), тобто заяв, які розпочинають конкретне провадження, а охоплює значно ширшу кількість документів, які подаються в суд учасниками справи і щодо кожного з яких ЦПК встановлює різні підстави для їх повернення. Інститут повернення судом заяви (скарги, клопотання) застосовується у випадках, передбачених зокрема положеннями ч. 3 ст. 44, ч. 5 ст. 49, ч. 4 ст. 117, ч. 9 ст. 153, ч. 6 ст. 170, ч. 2 ст. 171, ч. 4 ст. 183, ч. 3 і 4 ст. 185, ч. 3 ст. 194, ч. 5 ст. 357 і ч. 4 ст. 393, ч. 7 ст. 454, ч. 6 ст. 455, ч. 4 і 5 ст. 466, ч. 4 ст. 475, ч. 2 ст. 492.

Наведені положення статей ЦПК стосовно форм реалізації процесуального інституту повернення заяви (скарги, клопотання) дозволили нам виділити такі види заяв (скарг, клопотань), щодо яких судом може бути ухвалено рішення про їх повернення (тобто неприйняття до провадження), а саме: позовні заяви; зустрічні позовні заяви; апеляційні та касаційні скарги; заяви про збільшення або зменшення розміру позовних вимог; заяви про зміну предмету або підстави позову; заяви боржників про скасування судового наказу; заяви про скасування рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу; заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу; клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду; заяви про відновлення втраченого судового провадження; заяви про забезпечення доказів; заяви про

забезпечення позову; заяви про скасування судового наказу; будь-які письмові заяви, клопотання, заперечення.

Проте лише за одним видом (назвою) заяв (скарг, клопотань) не можна сформулювати уявлення стосовно підстав для їх повернення, адже щодо одного і того ж виду заяв можуть застосовуватись різні підстави для повернення. Тому науковий інтерес представляють підстави застосування інституту повернення заяв (скарг, клопотань) по відношенню до конкретного виду заяв (скарг, клопотань).

Так, *першою підставою* застосування інституту повернення заяв (скарг, клопотань) виступають наявність недоліків щодо форми і змісту відповідної заяви (зокрема позовної), скарги (зокрема апеляційної і касаційної), клопотання, тобто недоліки в їх оформленні, та (або) неподання необхідних документів як додатків або доказів направлення іншій стороні). *Другою підставою* застосування інституту повернення заяв (скарг, клопотань) є подання відповідної заяви після закінчення строку на її подання. Це стосується зустрічної позовної заяви (ч. 3 ст. 194), заяви боржника про скасування судового наказу (ч. 2 ст. 171), заяви про скасування рішення третейського суду (ч. 7 ст. 454), заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу (ч. 4 ст. 475). При цьому, вказані норми є спеціальними по відношенню до положень ч. 2 ст. 126, згідно з якою документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. І якщо в одних випадках повернення відповідної заяви з причин пропуску строку відбувається у випадку, якщо суд не знайде підстав для поновлення строку для подання цієї заяви (наприклад, ч. 2 ст. 171, яка стосується повернення заяви боржника про скасування судового наказу; ч. 4 ст. 475, яка стосується заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу), то в інших випадках повернення відповідної заяви з причин пропуску строку відбувається у випадках, коли закон взагалі не передбачає можливості поновлення строку для подання відповідної заяви (наприклад, ч. 3 ст. 194, яка стосується повернення зустрічної позовної заяви; ч. 7 ст. 454, яка стосується повернення заяви про скасування рішення третейського суду). *Третьою підставою* застосування інституту повернення заяв (скарг, клопотань) є визнання судом зловживанням процесуальними правами подання відповідної скарги, заяви, клопотання (ч. 3 ст. 44). До цієї підстави також варто віднести передбачену ч. 2 ст. 492 підставу повернення заяви про відновлення втраченого судового провадження, якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів.

Водночас ЦПК містить дві норми, які передбачають в якості процесуальних наслідків за одну й ту саму підставу одночасно дві альтернативні процесуальні санкції – «залишення заяви без розгляду» та «повернення заяви». Так, згідно з ч. 3 ст. 44 ЦПК якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право *залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання*. А згідно з ч. 2 ст. 492 ЦПК якщо

мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів або заявник відкликав заяву про відновлення втраченого судового провадження – суд своєю ухвалою *повертає заяву або залишає її без розгляду*, якщо провадження було відкрито.

Системний аналіз положень ЦПК дає нам підстави для висновку, що залишити без розгляду можна лише ту заяву, скаргу, клопотання, які були вже прийняті судом до провадження та розгляду (тобто на момент їх прийняття суд вважав їх належно оформленими і правильно поданими), але пізніше виявилось, що підстави для їх прийняття судом до розгляду були взагалі відсутні (тобто суд мав одразу їх повернути, але цього не зробив та виправив свою помилку пізніше) або підстави для розгляду такої заяви, скарги, клопотання з часом відпали. Залишити заяву без розгляду означає припинити її подальший розгляд (припинити провадження з розгляду такої заяви).

Повернення ж заяви (скарги, клопотання) означає, що суд не приймає її до розгляду чи провадження взагалі (з різних, передбачених ЦПК підстав, які були виявлені судом в момент подачі такої заяви в суд) як таку, що не відповідає вимогам ЦПК щодо оформлення чи порядку (строків) подання. Хоча тут є виняток: це прийняття судом позовної заяви (апеляційної чи касаційної скарги), її вивчення та постановлення ухвали про усунення недоліків. Тобто, суд все ж таки приймає позовну заяву до розгляду, але повертає її у випадку не усунення недоліків або її відкликання позивачем до відкриття провадження в справі. З усіма іншими заявами (скаргами, клопотаннями) суд жодних процесуальних дій не вчиняє, провадження щодо них не розпочинає.

Список використаної літератури:

1. Короед С. О. Інститут залишення заяви без розгляду за новим Цивільним процесуальним кодексом України: форми реалізації та підстави застосування залежно від виду заяви / С. О. Короед // Судова апеляція. – 2018. – № 4 (53). – С. 69–79.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, заява, скарга, клопотання, повернення заяви, залишення без розгляду, підстави, новий Цивільний процесуальний кодекс України.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданское судопроизводство, заявление, жалоба, ходатайство, возвращение заявления, оставление без рассмотрения, основания, новый Гражданский процессуальный кодекс Украины.

Key words: civil proceedings, civil legal proceedings, statement, complaint, petition, return of the statement, leaving without consideration, basis.